

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ПРИСВОЄННЯ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ АБО ЗВАННЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ

Перлін В.С., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті визначаються особливості розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи. Виокремлюються етапи розслідування вказаних кримінальних правопорушень, визначаються характерні для кожного з них типових слідчі ситуації та відповідні їм алгоритми дій слідчого.

Ключові слова: *періодизація досудового розслідування, тактичні завдання розслідування, типові слідчі ситуації, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи.*

В статье определяются особенности расследования самовольного присвоения властных полномочий или звания должностного лица. Выделяются этапы расследования указанных уголовных правонарушений, определяются характерные для каждого из них типичные следственные ситуации и соответствующие им алгоритмы действий следователя.

Ключевые слова: *периодизация досудебного расследования, тактические задачи расследования, типичные следственные ситуации, самовольное присвоение властных полномочий или звания должностного лица.*

Perlin V.S. THE PECULIARITIES OF INVESTIGATING THE UNAUTHORIZED ASSIGNMENT OF AUTHORITY OR THE RANK OF OFFICIAL

In this article, we specify the peculiarities of investigating the unauthorized assignment of authority or the rank of official. The stages of the investigation of these criminal offenses are distinguished, the typical investigative situations characteristic to each of them and the corresponding algorithms of the investigator's actions are determined.

Key words: *periodization of pre-trial investigation, tactical tasks of investigation, typical investigative situations, unauthorized assignment of authority or rank of official.*

Постановка проблеми. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи законодавець – це злочин, який посягає на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян. Незважаючи на те що фактично злочинці не є представниками влади чи іншими службовими особами, потерпілі особи й інші громадяни цього не знають на момент скоєння злочину. Тому в них складається негативне враження від усієї системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи об'єднань громадян. Як наслідок, відбувається підірив авторитету таких органів, панування в суспільстві суцільної недовіри до вказаних інституцій. А це, у свою чергу, перешкоджає останнім якісно й ефективно реалізувати свою діяльність. Безза-

перечно, в такому випадку страждають усі – як представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, так і пересічні громадяни.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба в організації своєчасної й ефективної боротьби з такими протиправними виявами. Зокрема, важливе місце в такій боротьбі відводиться й криміналістичній науці. Остання з урахуванням потреб слідчої та судової практики, досягнень науки й техніки, а також відомостей про механізм учинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи повинна розробити дієві рекомендації для працівників правоохоронних органів зі своєчасного виявлення й усебічного розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

Стан розробленості проблеми. Питання щодо організації досудового розслідування окремих видів злочинів часто були предметом дослідження в працях таких учених: Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, В.А. Журавля, О.Н. Колесниченка, В.О. Коновалової, Є.Д. Лук'янчикова, В.В. Тіщенко, С.Н. Чурилова, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова, А.В. Шмоніна, Б.В. Щура, М.П. Яблокова та інших. Однак значна кількість питань і до сьогодні не вирішена. Так, відсутні рекомендації щодо періодизації процесу розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи, визначення типових для нього слідчих ситуацій і засобів їх вирішення.

Тому **метою статті** є виокремлення етапів розслідування вказаних кримінальних правопорушень, визначення характерних для кожного з них типових слідчих ситуацій і відповідних їм алгоритмів дій слідчого.

Виклад основного матеріалу. Ефективність розслідування злочинів, у тому числі самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи, забезпечується насамперед належною його організацією. Для цього слідчий повинен чітко усвідомлювати, які перед ним стоять тактичні завдання на кожному з етапів розслідування, а також які шляхи вирішення доцільно застосувати в кожному конкретному випадку. Зокрема, потрібно володіти інформацією про наявні сили та засоби, а також навиками їх умілого використання. Окрім того, ефективність досудового розслідування безпосередньо залежить від вдалого застосування працівниками правоохоронних органів напрацювань криміналістичної науки в повсякденній діяльності. Мова йде про вміле використання тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактичних операцій, тактичних рекомендацій тощо в рамках кримінального провадження.

У зв'язку з вищезазначеним вважається доречним розпочати висвітлення особливостей розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи зі з'ясування питань періодизації такої діяльності. Так,

серед учених-криміналістів не виникає суперечностей із приводу доцільності поділу процесу розслідування на певні проміжки. Це пояснюється тим, що кожен з етапів розслідування характеризується відмінними завданнями, умовами розслідування, специфікою криміналістичних прийомів [1, с. 89], процесуальними рішеннями, що приймаються [2, с. 145]. Як правильно підмічає Є.Д. Лук'янчиков, за часовими рамками, обсягом слідчих дій та оперативно-розшукових заходів кожний з етапів розслідування буде відрізнятися та визначатися, виходячи з індивідуальних особливостей конкретної кримінальної справи [3, с. 109]. Тобто поділ розслідування на етапи з виділенням відповідних типових слідчих ситуацій, стратегічних і тактичних завдань і засобів їх вирішення дає змогу особі, котра провадить досудове розслідування, застосовувати ефективні методи та засоби як з організації й управління розслідуванням, так і щодо процесу виявлення, оброблення та використання доказової інформації [4, с. 4–5].

А от питання стосовно кількості, назви й меж етапів розслідування в науковій літературі однозначно не вирішено. Зокрема, можна зустріти пропозиції ділити процес розслідування на певні проміжки з урахуванням різних критеріїв: кримінального процесуального, криміналістичного, змішаного. За першим критерієм періодизація відбувається відповідно до процесуальних стадій досудового розслідування [5, с. 252–253], за другим – залежно від напрямів досудового розслідування, які в основному обумовлюються тактичними завданнями й типовими слідчими ситуаціями [6, с. 14–15; 7, с. 121]. А от змішаний критерій передбачає виокремлення етапів розслідування одночасно за прийнятими процесуальними рішеннями й напрямками розслідування [8, с. 141; 9, с. 267]. На нашу думку, під час виокремлення етапів розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи варто використовувати змішаний критерій, який ураховує обидва чинники – кримінальний процесуальний і криміналістичний.

Щодо кількості й назви етапів розслідування, то в криміналістичній літературі найчастіше зустрічаються пропозиції його поділу на початковий (первинний), наступний (подальший) або початковий, наступний і заключний (завершальний) етапи. Раніше, коли була стадія порушення кримінальної справи, виділяли ще й особливості такого порушення. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в науковій літературі все частіше зустрічаються думки про доцільність виокремлення такого етапу розслідування злочинів, як відкриття кримінального провадження. Разом із тим, визначаючи найменування етапів, найчастіше використовують указівку на їх послідовність і місце в структурі досудового розслідування. Проте Є.Д. Лук'янчиков вважає такий підхід недостатнім. На його думку, назва кожного етапу має містити вказівку на його завдання й передбачити процесуальні рішення, якими починається та завершується кожний із цих етапів [3, с. 111]. Рациональне зерно в такій пропозиції є, однак не завжди вбачається можливим стисло сформулювати вказівку на завдання, яке потрібно вирішити на кожному з етапів, а тим паче передбачити основні процесуальні рішення, що окреслюють їх межі. Особливо така ситуація ускладнюється тим, що нерідко є альтернативні варіанти стосовно розмежування.

Окрім того, з урахуванням особливостей здійснення досудового розслідування за чинним кримінальним процесуальним законодавством зазнали змін і наукові підходи до визначення меж етапів такого розслідування. Зокрема, В.М. Шевчук виокремлює дві моделі етапізації – диференційовану та синтезуючу. У першому випадку вчений виділяє початковий і наступний етапи розслідування, а в другому – розслідування не ділиться на самостійні етапи. Така позиція пояснюється критерієм, який обрано для періодизації досудового розслідування, – врахування підстав початку кримінального провадження та процесуальних вимог до строків повідомлення особі про підозру, яку було затримано

в порядку ст. ст. 207, 208 КПК України [5, с. 252–253]. В.А. Журавель також підтримав необхідність урахувати наведені вище процесуальні підстави під час періодизації досудового розслідування, але при цьому вони не впливають на кількість виділених етапів. Ці вимоги вказують на альтернативні вихідні ситуації, що визначають межі початкового етапу, характер тактичних завдань [8, с. 143].

Отже, з урахуванням вищезазначеного пропонуємо виокремлювати три етапи розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: 1) відкриття кримінального провадження, що розпочинається з моменту надходження інформації про факт учинення такого правопорушення і триває до моменту внесення цих відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); 2) початковий етап розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і завершується вирішенням таких основних завдань, як установлення особи злочинця, з'ясування її причетності до скоєного правопорушення; 3) наступний етап розпочинається після розв'язання всіх завдань на попередньому етапі та завершується закінченням досудового розслідування. Разом із тим повністю поділяємо думку О.В. Пчеліної щодо недоцільності виділення як самостійного структурного елемента заключного етапу розслідування злочинів, оскільки аналіз та оцінювання зібраних доказів, прийнятих процесуальних рішень, повноти проведених заходів тощо повинні здійснюватися не в кінці, а впродовж усього розслідування. Тобто такі дії характерні як для початкового, так і для наступного етапів, а отже, не потребують виділення в самостійний етап [9, с. 255].

Під час відкриття кримінального провадження підлягають вирішенню насамперед такі основні тактичні завдання, як з'ясування факту вчинення технології протиправної діяльності, де другорядним правопорушенням є самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, та виявлення злочинця «по гарячих слідах». При цьому типові

слідчі ситуації вказаного етапу розслідування визначаються залежно від джерела надходження інформації про вчинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи, а також обсягу вихідної інформації про обставини його вчинення. Зокрема, за результатами узагальнення матеріалів слідчої та судової практики найчастіше джерелами отримання відомостей про вчинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи є заяви потерпілих осіб (87,5%), рапорти працівників правоохоронних органів про безпосереднє виявлення ними ознак такого кримінального правопорушення (12,5%). Зміст указаних ситуацій може деталізуватися наявними відомостями про особу злочинця, способи вчинення злочину, наявністю очевидців тощо. Характерними для етапу відкриття кримінального провадження є вжиття таких заходів, як опитування заявника й інших осіб, у тому числі ймовірних очевидців; оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук злочинця, очевидців, майна, яким заволодів злочинець; затримання в порядку ст. 208 КПК України; огляд місця події (він найчастіше збігається з місцем затримання особи).

Початковий етап розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи передусім залежать від підстав, що слугували початком кримінального провадження, а також результатів проведених заходів на етапі відкриття кримінального провадження. Зокрема, на цьому етапі розслідування можуть скластися такі ситуації: в результаті попередньої перевірки інформації про вчинення кримінального правопорушення підтвердився факт учинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи, поєданого з учиненням будь-якого суспільно небезпечного діяння, наявні достатні відомості про характер порушення, його наслідки та причетних до нього осіб; за результатами перевірки інформації про вчинення злочину факт його скоєння підтвердився, але обсяг відомостей про причетність конкретної особи до злочину недостатній; факт учи-

нення злочину підтвердився, але особа злочинця невідома; в ході попередньої перевірки факт учинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи не вдалося підтвердити або підтвердився не в повному обсязі, у зв'язку з чим потребує ретельнішої перевірки в рамках кримінального провадження. Зміст же основних тактичних завдань початкового етапу розслідування вказаних злочинів полягає насамперед у встановленні факту вчинення як самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи, так й іншого суспільно небезпечного діяння; встановленні допоміжної ролі самовільного присвоєння в механізмі вчинення основного правопорушення; встановленні всіх причетних до злочину осіб і пошуку достатніх доказів, які б підтверджували їх причетність; розшуку та затриманні злочинців (за наявності такої необхідності); виявленні всіх епізодів протиправної діяльності; своєчасному й ефективному збиранні речових доказів тощо.

На початковому етапі розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи за для вирішення основних завдань найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії й інші заходи, як допит потерпілого; допит свідків; опитування «потенційного» підозрюваного; складання фотокомпозиційного портрета й організація пошуку особи; перевірка особи за обліками (фотоальбомами; картотеками суб'єктивних портретів осіб, які підозрюються в учиненні злочинів; обліком адміністративних правопорушень і осіб, що їх скоїли; обліком інформації про нерозкриті злочини тощо); перевірка оперативним шляхом імовірних місць збуту майна, яким незаконно заволодів злочинець; пред'явлення особи для впізнання; тимчасове вилучення майна; обшуки; слідчі огляди; проведення судових експертиз.

На наступному етапі розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи можуть скластися такі типові слідчі ситуації, які обумовлюються займаною позицією підозрюваного, а також обґрунтованістю повідомленої йому підозри: підозрюва-

ний співпрацює з органами досудового слідства та повністю погоджується з обставинами, що містяться в повідомленій йому підозрі; підозрюваний співпрацює з органами досудового слідства, але не з усіма обставинами підозри згоден; підозрюваний співпрацює з органами досудового слідства, але заперечує повідомлену йому підозру; підозрюваний відмовляється від дачі будь-яких показань щодо повідомленої йому підозри; підозрюваний переховується від органів досудового розслідування. Аналіз слідчої та судової практики показує, що під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень підозрюваний переважно співпрацює з органами досудового розслідування й повною мірою визнає свою причетність до злочину (81,2%), значно рідше погоджується не з усіма обставинами підозри (12,5%), а то й узагалі заперечує проти повідомленої підозри (6,3%).

При цьому на наступному етапі підлягають вирішенню такі завдання, як установлення всіх можливих співучасників і достатньої доказової бази для повідомлення їм про підозру; збирання доказів, необхідних для підтвердження обґрунтованості повідомленої підозри; встановлення обставин, що характеризують особистість підозрюваного; забезпечення відшкодування завданих злочином збитків тощо. Для вирішення окреслених завдань для наступного етапу розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи характерним є проведення таких заходів, як допит підозрюваного; одночасні допити двох або більше раніше допитаних осіб; повторні допити потерпілого, свідків, підозрюваного (-их); направлення запитів до місць проживання, роботи чи навчання підозрюваного для отримання інформації, що характеризує; направлення запитів до психнаркодиспансеру; перевірка підозрюваного за оператив-

но-довідковою картотекою на наявність судимості; проведення судових експертиз тощо.

Висновки. Отже, особливості розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи зумовлюються механізмом їх учинення, що визначає характер тактичних завдань розслідування, і типовими слідчими ситуаціями розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 216 с.
2. Лифанов Е.Н. Система стадий предварительного расследования и место в ней привлечения в качестве обвиняемого / Е.Н. Лифанов // Проблемы повышения эффективности правового регулирования на современном этапе. – Томск : Изд-во Томского университета, 1977. – С. 139–145.
3. Лук'янчиков Є.Д. Досудове розслідування та його структура / Є.Д. Лук'янчиков // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип. 7. – С. 107–112.
4. Москаленко Г.В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.В. Москаленко. – Одеса, 2013. – 207 с.
5. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : [монографія] / В.М. Шевчук. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2013. – 440 с.
6. Москаленко Г.В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Г.В. Москаленко. – Одеса, 2013. – 20 с.
7. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : [монографія] / Р.Л. Степанюк ; за заг. ред. докт. юрид. наук, професора А.Ф. Волобуєва. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2012. – 382 с.
8. Журавель В. Проблеми періодизації досудового розслідування / В. Журавель // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2(77). – С. 136–144.
9. Пчеліна О.В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : [монографія] / О.В. Пчеліна. – Х. : ТОВ «В справі», 2017. – 524 с.